

Черняк Андрій Миколайович – доктор юридичних наук, професор,
ректор Національної академії СБ України
м. Київ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4958-783X>

Малюга Леся Юріївна – докторка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0523-221X>
lesya_maluga@ukr.net

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2024.1-2/160-170>

Адміністративно-правові засади реалізації принципу гендерної рівності в Збройних Силах України: вітчизняні реалії та зарубіжний досвід

У статті досліджено адміністративно-правові аспекти реалізації принципу гендерної рівності в Збройних Силах України з урахуванням зарубіжного досвіду. Проаналізовано нормативно-правову базу України, що забезпечує рівні права та можливості жінок і чоловіків під час проходження військової служби, визначено основні етапи її формування та особливості розвитку в умовах російсько-української війни.

Метою статті є дослідження адміністративно-правових аспектів реалізації принципу гендерної рівності в Збройних Силах України з урахуванням зарубіжного досвіду та визначення шляхів удосконалення відповідного правового регулювання в умовах російсько-української війни та євроатлантичної інтеграції України. Розглянуто історичну еволюцію інтеграції жінок до збройних сил країн НАТО, зокрема, створення інституційних механізмів забезпечення гендерної рівності в Північноатлантичному альянсі. Досліджено досвід скандинавських країн щодо забезпечення гендерної рівності у військовій сфері, особливу увагу приділено унікальному досвіду Норвегії, де запроваджено обов'язкову військовою службу для жінок нарівні з чоловіками та створено спеціалізовані жіночі підрозділи спеціального призначення. Проаналізовано адміністративно-правові механізми забезпечення гендерної рівності у збройних силах Франції та Німеччини, які демонструють значний прогрес у досліджуваній сфері.

Особливу увагу приділено вивченню адміністративно-правових механізмів забезпечення гендерної рівності у військовій сфері, зокрема, нормативно-правовій базі, інституційним механізмам, інструментам гендерного інтегрування, а також заходам щодо формування гендерно-чутливої організаційної культури в збройних силах різних країн.

Проаналізовано сучасний стан імплементації міжнародних стандартів щодо забезпечення гендерної рівності у Збройних Силах України, зокрема, Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» та стандартів НАТО. Визначено основні проблеми та перспективи розвитку адміністративно-правового забезпечення гендерної рівності в українській армії в умовах російсько-української війни та євроатлантичної інтеграції України.

Розроблено практичні рекомендації щодо удосконалення адміністративно-правового забезпечення гендерної рівності у Збройних Силах України з урахуванням зарубіжного досвіду та національних особливостей. Визначено перспективні напрямки подальших досліджень у сфері гендерної інтеграції у Збройних Силах України в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Ключові слова: гендерна рівність, Збройні Сили України, адміністративно-правове забезпечення, зарубіжний досвід, військова служба, жінки-військовослужбовці.

Вступ

Питання гендерної рівності в секторі безпеки і оборони набуває особливої актуальності в контексті російсько-української війни, що триває з 2014 року, та повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України у 2022 році. Збройні Сили України стоять перед масштабними викликами, зумовленими необхідністю залучення максимальної кількості кваліфікованих кадрів для захисту територіальної цілісності держави. У цих умовах жінки-військовослужбовці стали невід'ємною складовою оборонного потенціалу країни, виконуючи свої обов'язки як у бойових підрозділах, так і на різних рівнях військового управління.

Сьогодні в Збройних Силах України проходять службу значна кількість жінок, які нарівні з чоловіками беруть участь у захисті національних інтересів держави. Так, станом на січень 2024 року у ЗСУ загальна кількість жінок становила 62000 тисячі, із них служать майже 46000 тисяч жінок. Брала безпосередню участь у захисті країни й відповідно мають статус учасника бойових дій 13487 жінок. Лише протягом жовтня 2023 – січня 2024 до ЗСУ вступили на військову службу 2108 жінок. У порівнянні з 2014 роком, коли загальна кількість жінок у ЗСУ становила понад 49000, чисельність жінок у Збройних силах України продовжує збільшуватися щодня (Скільки жінок служать у ЗСУ, 2024).

У сьогоднішніх реаліях, незважаючи на те, що військова служба є державною службою особливого характеру, яка пов'язана з високим ризиком для життя і здоров'я, підвищеним психічним і фізичним навантаженням та додатковою юридичною відповідальністю (Логінов, 2023, с. 61), жінки у війську щодня демонструють стійкість та професійність. А тому, держава має забезпечити для них рівні можливості й умови служби. Інтеграція жінок до військової сфери потребує належного адміністративно-правово-

го регулювання для забезпечення рівних прав та можливостей, а також врахування гендерно-чутливих аспектів під час проходження військової служби.

Імплементация міжнародних стандартів та успішних практик країн НАТО щодо гендерної політики набуває особливого значення в умовах євроатлантичної інтеграції України. Досвід зарубіжних держав демонструє, що ефективна реалізація принципу гендерної рівності у військовій сфері сприяє підвищенню боєздатності збройних сил та дозволяє максимально використовувати людський потенціал без обмежень за ознакою статі.

Попри значні законодавчі зміни, що відбулися в Україні впродовж останніх років щодо забезпечення рівних прав та можливостей військовослужбовців, залишається низка проблемних питань адміністративно-правового характеру, які потребують наукового осмислення та практичного вирішення. Актуальність дослідження також посилюється необхідністю удосконалення нормативно-правової бази, відповідно до викликів воєнного стану та підготовки до післявоєнного відновлення України з урахуванням гендерного компоненту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

На вістрі обговорення надзвичайного значення набуває проблематика гендерної рівності у військовій сфері та активно вивчається професійною юридичною спільнотою. У контексті вивчення адміністративно-правових аспектів реалізації принципу гендерної рівності в Збройних Силах України важливими є роботи І. Грицай (2017), який досліджував зарубіжний досвід впровадження гендерного балансу в національних арміях, та А. Братка і М. Філіппова (2018), які провели аналіз міжнародного досвіду у сфері протидії гендерній дискримінації. Цінними також є дослідження О. Луника та В. Корчева (2018), які розглядали питання посилення ролі жінок як рівноправних учасниць у процесі миротворення в Україні. Аналіз гендер-

ної рівності у секторі безпеки та оборони були предметом досліджень, зокрема, О. Андрощук (2011), О. Горчанюк (2019), Н. Дубчак (2008, с. 187), М. Чеховської (2019). Безумовно, автори при дослідженні також враховували напрацювання сучасних дослідників доктрини гендерної рівності, а саме І. Андросюк (2023), Н. Оніщенко (2010), А. Берлача, І. Мацелюх (2023), В. Черняхівської (2016), та інших.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є здійснення комплексного аналізу адміністративно-правових аспектів реалізації принципу гендерної рівності в Збройних Силах України з урахуванням зарубіжного досвіду та визначення шляхів удосконалення відповідного правового регулювання в умовах російсько-української війни та євроатлантичної інтеграції України.

Для досягнення визначеної мети поставлено такі завдання:

1) проаналізувати адміністративно-правові аспекти реалізації принципу гендерної рівності в Збройних Силах України;

2) дослідити адміністративно-правові механізми забезпечення гендерної рівності у військовій сфері в окремих зарубіжних країнах;

3) визначити шляхи удосконалення відповідного правового регулювання в умовах російсько-української війни та євроатлантичної інтеграції України.

Матеріали та методи

Методологічною основою дослідження є деякі загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, вибір яких визначається особливостями мети та завдання. При вивченні питань адміністративно-правових аспектів реалізації принципу гендерної рівності автори використовували діалектичний метод наукового пізнання правових процесів та явищ, що проявилось, зокрема, у широкому використанні певних парних категорій діалектики (форма та зміст, сутність та явище тощо). Застосування формально-логічного методу дозволило

здійснити логічний аналіз чинних правових положень.

На основі поєднання цього методу та методу моделювання, стаття формує необхідність удосконалення національних механізмів реалізації нормативно-правових актів, покращення інфраструктури та матеріально-технічного забезпечення, подолання гендерних стереотипів, а також забезпечення соціального захисту жінок-військовослужбовців в умовах війни. Для дослідження відповідності національного законодавства було використано порівняльний метод, проаналізувавши зарубіжний досвід забезпечення гендерної рівності у збройних силах різних країн.

У дослідженні також використовувалися системний підхід та системно-структурний метод для визначення сучасного стан та перспективи розвитку реалізації принципу гендерної рівності в Збройних Силах України.

Виклад основного матеріалу

На міжнародному рівні ключове значення для розуміння проблематики має Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» (Розпорядження Кабінету Міністрів України, № 113-р, 2016), а також стандарти НАТО щодо гендерної політики в збройних силах. У рамках Північноатлантичного альянсу функціонує Комітет з гендерних перспектив, який займається розробкою та впровадженням відповідних політик та програм. Незважаючи на наявні дослідження, комплексний аналіз адміністративно-правового забезпечення гендерної рівності в Збройних Силах України в умовах сучасних викликів залишається актуальним науковим завданням.

Слід акцентувати увагу, що історико-правовий аналіз першоджерел українського права та наукової літератури засвідчує прогресивні українські практики в українській державницькій доктрині протягом багатьох століть розвитку. Гендерну роль жінки в українській державницькій традиції було виражено через глибоку повагу та пошану до її соціаль-

ної ролі та вкладу в розвиток суспільства і держави. Вона була учасником суспільних відносин, могла здійснювати адміністрування та управління власними територіями, звертатися до суду, нести військову службу та виконувати інші функції, які за загальним правилом були недоступні жінкам в багатьох інших країнах Європи. Тому, сьогоденні соціальні, економічні та інші переваги інклюзивної гендерної політики, як у західноєвропейській, так і у вітчизняній доктрині та практиці є свідченням еволюції вітчизняної гендерної парадигми, яка в різні періоди Української держави пройшла шлях від обмеження дієздатності жінок як в соціальній, так і в економічній сферах до сучасних стандартів демократичних, правових держав, від урівняння прав жінок на чоловічих умовах до інклюзивного забезпечення кожного його потреб, що враховує біологічні, фізичні, соціальні та інші особливості (Онщенко та ін., 2024, с. 94).

Відповідно, сучасні виклики, які пов'язані з російсько-українською війною, знову зумовлюють необхідність переосмислення ролі жінок у захисті нашої Вітчизни, який перестав бути суто чоловічою справою, у забезпеченні національної безпеки України та потреби у створенні умов для реалізації жінкам перспективи кар'єрного зростання відповідно до рівня освіти, досвіду і результатів службової діяльності. У цьому контексті принцип гендерної рівності у військовій сфері потребує адекватного адміністративно-правового забезпечення, яке б враховувало як національні особливості, так і міжнародні стандарти.

Правова регламентація гендерної рівності в Збройних Силах України ґрунтується на комплексі нормативно-правових актів, які формують засади відповідної державної політики та визначають механізми її реалізації. Конституція України, як фундаментальний нормативно-правовий акт, закріплює принцип рівності прав жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя (Конституція № 254к/96-

ВР, 1996), включаючи військову службу. Базовим законом, що визначає основні засади державної політики, спрямованої на досягнення паритетного становища жінок і чоловіків, є Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (Закон № 2866-IV, 2005). Цей нормативний акт встановлює інституційні механізми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, визначає повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування у цій сфері, а також передбачає відповідальність за порушення законодавства про рівні права та можливості жінок і чоловіків.

Важливим кроком у напрямку забезпечення гендерної рівності у військовій сфері стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях» від 6 вересня 2018 року (Закон № 2523-VIII, 2018). Цей закон забезпечив рівні можливості для жінок і чоловіків щодо укладення контракту на проходження військової служби, визначив рівні можливості для призначення на військові посади та присвоєння військових звань, а також доступу до військової освіти. І на сьогодні жінки виконують військовий обов'язок на рівних засадах із чоловіками, окрім виняткових випадків, які передбачені соціальним законодавством з питань охорони материнства та дитинства, а також заборони дискримінації за ознакою статі.

Значну роль у формуванні гендерно-чутливої політики у Збройних Силах України відіграє імплементація Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека». Як зазначається в аналітичних матеріалах, «важливість цієї резолюції полягає в переосмисленні ролі жінок у конфліктах – від жертв до активних учасниць розв'язання конфліктів і миротворчих зусиль нарівні з чоловіками» (Розпорядження Кабінету Міністрів

України, № 113-р, 2016). Національний план дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» передбачає комплекс заходів, спрямованих на посилення участі жінок у секторі безпеки і оборони, забезпечення захисту жінок і дівчат, які постраждали від конфліктів, а також впровадження гендерних підходів у секторі безпеки і оборони.

Аналіз правового становища жінок у Збройних Силах України свідчить про значні позитивні зміни, які відбулися впродовж останніх років. Важливим кроком стало скасування обмежень щодо військово-облікових спеціальностей для жінок. У 2018 році Міністерство оборони України затвердило новий перелік військово-облікових спеціальностей і штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу, істотно розширивши можливості для жінок обіймати різні посади у Збройних Силах України (Наказ Міністерства оборони України № 627, 2018). Це сприяло збільшенню кількості жінок у Збройних Силах України.

Продовжуючи аналіз адміністративно-правових аспектів реалізації принципу гендерної рівності, доцільно звернутися до зарубіжного досвіду, який демонструє різноманітні підходи до інтеграції жінок у сферу безпеки та оборони. Північноатлантичний альянс (НАТО) як провідна міжнародна організація у сфері безпеки і оборони значну увагу приділяє питанням гендерної рівності. НАТО активно працює над просуванням гендерної рівності в секторі безпеки та оборони, зокрема, шляхом створення інституційних механізмів та розробки відповідних політик. Альянс заснував Комітет з гендерних перспектив і запровадив посаду Спеціального представника Генерального секретаря з питань жінок, миру та безпеки.

Історія інтеграції жінок до збройних сил країн НАТО є досить тривалою. Початкові кроки були зроблені ще у 1961 році, коли старші офіцери НАТО організували конференцію для

розгляду питання інтеграції жінок у збройні сили держав-союзників. Це призвело до створення Комітету з питань жінок у силах НАТО у 1976 році, який у 2009 році було перейменовано на Комітет НАТО з гендерних питань. Така інституціоналізація сприяла формуванню комплексного підходу до забезпечення гендерної рівності в збройних силах країн-членів НАТО (Офіційний сайт Комітету НАТО з гендерних перспектив, 2023).

Комплексний аналіз сучасного стану інтеграції жінок до збройних сил країн Європи демонструє суттєвий прогрес. Дослідження показують, що у більшості країн ЄС частка жінок у збройних силах складає від 10% до 20%. Особливо прогресивними є Норвегія та Швеція, де цей показник перевищує 16–17%. Важливо, що в цих країнах жінки мають доступ майже до всіх військових спеціальностей, включаючи бойові підрозділи та спеціальні операції. Окрім того, Норвегія стала першою країною в НАТО, яка запровадила обов'язкову військову службу для жінок нарівні з чоловіками. З 2016 року, коли був прийнятий відповідний закон, частка жінок серед новобранців значно збільшилася. Крім того, в Норвегії у 2014 році були створені спеціалізовані жіночі підрозділи спеціального призначення Jegertruppen («Загін мисливців»), які виконують специфічні завдання, де жінки можуть мати певні переваги – наприклад, у розвідувальних операціях чи взаємодії з цивільним населенням у зонах конфлікту (Purcell 2023).

Франція також демонструє значні досягнення у забезпеченні гендерної рівності у військовій сфері. Там жінки становлять понад 20% офіцерського складу французьких збройних сил, що робить французьку армію однією з найбільш фемінізованих у Європі. Починаючи з 2014 року, французькі жінки-військовослужбовці мають можливість брати участь у бойових діях без обмежень, а з 1995 року жінки отримали право керувати військовими літаками. Такий

підхід забезпечує максимальне використання людського потенціалу та сприяє підвищенню ефективності збройних сил (Офіційний сайт Комітету НАТО з гендерних перспектив, 2023).

Німеччина, як один із лідерів Європейського Союзу, також демонструє прогресивний підхід до гендерної інтеграції у військовій сфері. Кількість жінок у німецьких збройних силах зросла до майже 13% від загальної чисельності. Особливо важливим є той факт, що з 2001 року, коли Німеччина відкрила для жінок можливість служити в бойових частинах, їхня кількість зросла втричі. Крім того, жінки сьогодні обіймають керівні посади на всіх рівнях військової ієрархії, включаючи генеральські звання.

Аналізуючи зарубіжний досвід, необхідно звернути увагу на адміністративно-правові механізми забезпечення гендерної рівності у військовій сфері. Більшість європейських країн мають комплексну нормативно-правову базу, яка включає як загальні закони про рівні права та можливості, так і спеціальні нормативні акти, що регулюють питання проходження військової служби. Значна увага приділяється розробці та впровадженню інструментів гендерного інтегрування, зокрема, проведенню гендерно-правової експертизи нормативно-правових актів, гендерно-орієнтованому бюджетуванню, а також формуванню гендерної статистики. Такий комплексний підхід забезпечує системність та ефективність політики щодо забезпечення гендерної рівності у військовій сфері.

Вивчення зарубіжного досвіду дозволяє виокремити основні тенденції у сфері адміністративно-правового забезпечення гендерної рівності в збройних силах. По-перше, відбувається поступове розширення доступу жінок до всіх без винятку військових спеціальностей, включаючи бойові посади. По-друге, значна увага приділяється створенню умов для успішної інтеграції жінок до військових колективів, зокрема,

шляхом розробки спеціальних програм навчання та підвищення кваліфікації, а також формування гендерно-чутливої організаційної культури. По-третє, впроваджуються механізми забезпечення балансу між професійним та сімейним життям військовослужбовців, що особливо важливо для жінок. По-четверте, розробляються та впроваджуються ефективні механізми протидії дискримінації та сексуальним домаганням у військових колективах.

Аналізуючи площину суспільних обговорень, слід зазначити, що стан забезпечення гендерної рівності оцінюється по-різному. Зокрема, Всесвітнім економічним форумом представлено відомості про результати звіту Global Gender Gap, за яким кожного року країни посідають певне місце за показниками Індексу гендерної нерівності. Так, у 2022 році Україна посіла 81 місце серед 146 країн з втратою 7 позицій в порівнянні з рейтингом минулого року (рейтинг «Глобального гендерного розриву», 2023), а у 2023 році посіла 66 місце (чим вище місце, тим менший гендерний розрив) (Однакові, але не рівноправні, 2024). Поряд з цим, поширені інформаційні повідомлення про ту чи іншу «найбільшу прогалину» в політичній, економічній, оборонній сферах забезпечення гендерної рівності. При цьому, проблеми кожного разу визначають по-різному, залежно від спрямованості інформаційного меседжу: від термінової необхідності подолання демографічної кризи через підвищення народжуваності до нагальної потреби вступу жінок на військову службу.

Повертаючись до вітчизняних реалій, слід зазначити, що Україна за роки незалежності пройшла значний шлях у напрямку забезпечення гендерної рівності у Збройних Силах. Особливо інтенсивним цей процес став після 2014 року з початком російсько-української війни. Досвід бойових дій на сході України продемонстрував значний потенціал жінок-військовослужбовців, їхню здатність

ефективно виконувати бойові завдання нарівні з чоловіками. Це стало важливим чинником для перегляду державної політики щодо ролі жінок у збройних силах та внесення відповідних змін до нормативно-правової бази.

Важливим інструментом реалізації гендерної політики у Збройних Силах України є інституціоналізація відповідних механізмів. У структурі Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України створені підрозділи, відповідальні за впровадження гендерної політики. Крім того, в українській армії діє інститут радників з гендерних питань, які забезпечують інтеграцію гендерного компоненту у всі сфери діяльності військових формувань (Наказ Міністерства соціальної політики України № 86, 2020). Однак, аналіз сучасного стану адміністративно-правового забезпечення гендерної рівності у Збройних Силах України дозволяє виокремити певні проблеми та виклики. По-перше, незважаючи на значний прогрес у законодавчій сфері, залишаються питання щодо ефективності практичної реалізації відповідних норм. По-друге, існує потреба у подальшому вдосконаленні інфраструктури та матеріально-технічного забезпечення з урахуванням специфічних потреб жінок-військовослужбовців. По-третє, актуальною залишається проблема подолання гендерних стереотипів у військовому середовищі. По-четверте, в умовах війни особливої уваги потребують питання соціально-правового захисту жінок-військовослужбовців, в тому числі, забезпечення балансу між виконанням службових обов'язків та сімейними зобов'язаннями. Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу, що враховуватиме як міжнародний досвід, так і національні особливості.

Висновки і перспективи подальших досліджень

Забезпечення гендерної рівності у Збройних Силах України є новітнім вектором рівності жінок та чоловіків, важливим аспектом розвитку демокра-

тичного суспільства та побудови ефективних збройних сил відповідно до стандартів НАТО. Адміністративно-правове забезпечення гендерної рівності у військовій сфері пройшло значну еволюцію – від формального закріплення рівних прав до практичної реалізації рівних можливостей для жінок і чоловіків.

Аналіз зарубіжного досвіду свідчить про різноманітність підходів до забезпечення гендерної рівності у збройних силах різних країн. Найбільш прогресивним є досвід скандинавських країн, Франції, Німеччини, де жінки мають доступ до всіх військових спеціальностей та становлять значну частку військового персоналу. Важливими елементами успішної інтеграції жінок до збройних сил є наявність комплексної нормативно-правової бази, інституційних механізмів, а також формування гендерно-чутливої організаційної культури.

Україна демонструє значний прогрес у забезпеченні гендерної рівності у Збройних Силах, особливо з початком російсько-української війни. Прийняття відповідних законодавчих актів, розширення переліку військово-облікових спеціальностей для жінок, створення інституційних механізмів – все це сприяло збільшенню кількості жінок у Збройних Силах України та їх інтеграції до всіх сфер військової діяльності. Важливу роль у цьому процесі відіграє імплементація міжнародних стандартів, зокрема, Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» та стандартів НАТО.

Водночас, залишається низка проблем та викликів, які потребують подальшого вирішення. Серед них – необхідність удосконалення практичних механізмів реалізації нормативно-правових актів, покращення інфраструктури та матеріально-технічного забезпечення, подолання гендерних стереотипів, а також забезпечення соціального захисту жінок-військовослужбовців в умовах війни. Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу та подальшого удосконалення адміністративно-пра-

вового забезпечення гендерної рівності у Збройних Силах України, що становить перспективи подальших наукових досліджень у цьому напрямку.

Подяки

Немає.

Конфлікт інтересів

Немає.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Андрощук О.Ю. Гендерний аспект у військовій сфері. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2011. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2011_1_20.
- Андрусяк І.П. Правове забезпечення гендерної рівності: навчальний посібник. Львів: Галицька видавнича спілка, 2023. 176 с.
- Берлач А., Мацелюх І. Формування та закріплення принципів гендерної рівності в міжнародних нормативно-правових актах. *Право і суспільство*. 2023. № 2, с. 259–264. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/2_2023/part_2/37.pdf.
- Братко А.В., Філіппов М.О. Аналіз міжнародного досвіду у сфері протидії гендерній дискримінації. *Реалізація гендерної політики на сучасному етапі розвитку суспільства: стан, проблеми, перспективи: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (Хмельницький, 25 квітня 2018 року)*. Хмельницький: Видавництво НаДпсу, 2018. С. 52–56.
- Горчанюк О.С. Гендерні правовідносини в секторі безпеки України (інформаційний аспект). *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2019. № 2. с. 92–99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/iblsd_2019_2_13.
- Грицай І.О. Зарубіжний досвід впровадження гендерного балансу у національних арміях: теоретико-правові засади. *Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті: матеріали Всеукр. наук. – практ. конф. (м. Одеса, 20–21 січня 2017 р.)*. Одеса, 2017. С. 11–14.
- Горчанюк О.С. Гендерні дисбаланси на військовій службі. *Правова позиція*. 2019. № 1. С. 112–116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsup_2019_1_18.
- Гендерна політика в нормативно-правових документах. Частина 1. За загред Левченко К.Б. / Г.Г. Жуковська, К.Б. Левченко, О.О. Остапенко, О.І. Сулова. Київ, 2020. 186 с.
- Дубчак Н.І. Жінки у Збройних силах України: проблеми гендерної політики. *Стратегічні пріоритети*. 2008. № 4. С. 187–191.
- Жінки в НАТО: офіційний сайт НАТО. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_91091.htm.
- Конференція з гендерних перспектив НАТО. URL: <https://ukrainetonato.com.ua/henderna-polityka/henderna-rivnist-iaak-vidobrazhennia-tsinnostey-nato-2/>.
- Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
- Комітет НАТО з гендерних перспектив: офіційний сайт НАТО URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_218951.htm?selectedLocale=en.
- Логінов О.А. Обмеження реалізації окремих прав військовослужбовців в умовах воєнного стану. *Права людини та публічне врядування в сучасних умовах: Матеріали VI Міжнародного правничого форуму (м. Чернівці, 9 червня 2023р.)*. Львів–Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 61–64. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/219/5111/11418-1>.
- Луник О.О., Корчев В.Б. Посилення ролі жінок як рівноправних учасниць у процесі миротворення в Україні. *Реалізація гендерної політики на сучасному етапі розвитку суспільства: стан, проблеми, перспективи: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (Хмельницький, 25 квітня 2018 року)*. Хмельницький: Видавництво НаДпсу, 2018. С. 173–176.
- Міноборони: у ЗСУ служать понад 70 тисяч жінок, більше ніж 5,5 тисяч – на передовій. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-minoborony-zhinky-armia/33340821.html>.
- Онищенко Н., Мальнога Л., Булкаг М. Тенденції розвитку вітчизняної гендерної парадигми: загальна характеристика. *Право України*. 2024, № 1. 94–108. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001464117>.
- Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.
- Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 № 113-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/113-2016-%D1%80/page>.
- Політика НАТО у сфері жінок, миру і безпеки. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_227578.htm?selectedLocale=uk.

Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях: Закон України від 06. 09. 2018 № 2523-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2523-19>.

Про затвердження Інструкції щодо інтеграції гендерних підходів під час розроблення нормативно-правових актів: наказ Міністерства соціальної політики України від 7 лютого 2020 року № 86. URL: <https://www.msp.gov.ua/documents/5674.html>.

Про затвердження переліків військово-облікових спеціальностей і штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу і тарифних переліків посад вищезазначених військовослужбовців: наказ Міністерства оборони України від 13.12.2018 № 627. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1507-18>.

Онищенко Н., Пархоменко Н. Правові засади формування та розвитку гендерного середовища в Україні. Київ: Юридична думка, 2010. 352 с.

Романова Н. В. Забезпечення гендерної рівності в секторі безпеки і оборони: імплементація міжнародно-правових стандартів у законодавство України. дис. ... д-ра філософії за спец. 081 – Право. Київ, 2024. 235 с.

Скільки жінок служать у ЗСУ станом на 2024 рік: у Міноборони вразили цифрою. URL: https://24tv.ua/yaka-kilkist-zhinok-sluzhit-armiyi-stanom-2024-rik-minoboroni_n2510378.

Чеховська М. М. Конституційні та правові засади реалізації рівних прав і можливостей жінок та чоловіків у забезпеченні національної безпеки України. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2019. № 3. С. 49–54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drp_2019_3_10.

Черняхівська В. В. Історичний досвід становлення української моделі гендерного паритету. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2016. № 10. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1012>.

Purcell A. Jegertroppen: Norway's All Female Special Operation Forces. Grey Dynamics Defence, Special Forces 2023. URL: <https://greydynamics.com/jegertroppen-norways-all-female-special-operation-forces/>.

REFERENCES

Androshchuk O. YU. (2011) Gender aspect in the military sphere. *Visnyk Natsional'noyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny*, 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnads_2011_1_20.

Andrusyak I.P. (2023) Legal support for gender equality] navchal'nyy posibnyk. L'viv: Halyts'ka vydavnycha spilka, 176 p.

Berlach A., Matseliukh I. (2023) Formation and consolidation of the principles of gender equality in international legal acts. *Pravo i suspilstvo*, 2, 259–264. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/2_2023/part_2/37.pdf.

Bratko A.V., Filippov M.O. (2018) Analysis of international experience in combating gender discrimination. *Realizatsiya gendernoyi polityky na suchasnomu etapi rozvytku suspil'stva: stan, problemy, perspektyvy: tezy dopovidey Mizhnarodnoyi naukovy-praktychnoyi konferentsiyi (Khmel'nyts'kyi, 25 kvitnya 2018 roku)*. Khmel'nyts'kyi: Vydavnytstvo NaDpsu, 52–56.

Chekhovs'ka M. M. (2019) Constitutional and legal principles of the realization of equal rights and opportunities for women and men in ensuring the national security of Ukraine. *Derzhava ta rehiony. Seriya: Pravo*. 3, 49–54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drp_2019_3_10.

Chernyakhivs'ka V. V. (2016) Historical experience of the formation of the Ukrainian model of gender parity. *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok*. 10. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1012>.

Constitution of Ukraine (1996): Law of Ukraine № 254k/96VR of 28.06. 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

Dubchak N.I. (2008) Women in the Armed Forces of Ukraine: problems of gender policy. *Stratehichni priorytety*, 4, 187–191.

Horchanyuk O.S. (2019) Gender imbalances in military service. *Pravova pozytsiya*, 1, 112–116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsup_2019_1_18.

Horchanyuk O.S. (2019) Gender relations in the security sector of Ukraine (information aspect). *Informatsiyna bezpeka lyudyiny, suspil'stva, derzhavy*, 2, 92–99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/iblsd_2019_2_13.

How many women serve in the Armed Forces of Ukraine as of 2024: the Ministry of Defense was surprised by the figure. URL: https://24tv.ua/yaka-kilkist-zhinok-sluzhit-armiyi-stanom-2024-rik-minoboroni_n2510378.

Hrytsay I.O. (2017) Foreign experience in implementing gender balance in national armies: theoretical and legal principles. *Novi zavdannya ta napryamy rozvytku yurydychnoyi nauky u KHKHI stolitti: mater Vseukr. nauk-prakt konf (m. Odesa, 20–21 sichnya 2017 r. Odesa)*, 11–14.

NATO Committee on Gender Perspectives (2024): official NATO website. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_218951.htm?selectedLocale=en.

NATO Gender Perspectives Conference (2024). URL: <https://ukrainetonato.com.ua/hendern-a-polityka/henderna-rivnist-iak-vidobrazhennia-tsinnostey-nato-2/>.

Lohinov O.A. (2023) Restrictions on the exercise of civil rights of military personnel under martial law. *Prava lyudyny ta publichne vryaduvannya v suchasnykh umovakh: Materialy VI Mizhnarodnoho pravnychoho forumu (m Chernivtsi, 9 chervnya 2023r.)* (L'viv–Torun': Liha-Pres), 340. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/219/5111/11418-1>.

Lunyk O. O., Korchev V.B. (2018) Strengthening the role of women as equal participants in the peacemaking process in Ukraine. *Realizatsiya gendernoyi polityky na suchasnomu etapi rozvytku suspil'stva: stan, problemy, perspektyvy: tezy dopovidey Mizhnarodnoyi naukovy-praktychnoyi konferentsiyi (Khmel'nyts'kyy, 25 kvitnya 2018 roku)*. (Khmel'nyts'kyy: Vydavnytstvo NaDpsu), 173–176.

Defense Ministry (2024): over 70 thousand women serve in the ZSU, more than 5.5 thousand – on the front lines. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-minoborony-zhinky-armia/33340821.htm> 1.

NATO policy in the field of women, peace and security (2024). URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_227578.htm?selectedLocale=uk.

On amendments to certain laws of Ukraine regarding ensuring equal rights and opportunities for women and men during military service in the Armed Forces of Ukraine and other military formations (2018): Law of Ukraine, № 2523-VIII of 06. 09. 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2523-19>.

On approval of lists of military accounting specialties and regular positions of privates, sergeants and foremen and tariff lists of positions of the above-mentioned military personnel (2018): Order of the Ministry of Defense of Ukraine № 627 of 13.12.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1507-18>.

On approval of the Instructions on the integration of gender approaches during the development of regulatory legal acts (2020): Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine № 86 of 07. 04.2020. URL: <https://www.msp.gov.ua/documents/5674.html>.

On ensuring equal rights and opportunities for women and men (2005): Law of Ukraine № 2866-IV of 08.09.2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

On the approval of the National Action Plan for the implementation of UN Security Council Resolution 1325 «Women, Peace, Security» for the period until 2020 (2016): Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 113-p of 24.02.2016. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/113-2016-%D1%80/page>.

Onishchenko N., Malyuha L., Bulkat M. (2024) Trends in the development of the domestic gender paradigm: general characteristics. *Pravo Ukrayiny*. 1, 94–108 URL: <http://jnas.nbu.gov.ua/article/UJRN-0001464117>.

Onishchenko N., Parkhomenko N. (2010) Legal principles of the formation and development of the gender environment in Ukraine. Kyiv: Yurydychna dumka. 352 p.

Purcell A. (2023) Jegertroppen: Norway's All Female Special Operation Forces. Grey Dynamics. *Defence, Special Forces*. URL: <https://greydynamics.com/jegertroppen-norways-all-female-special-operation-forces/>.

Romanova N.V. (2024) Ensuring gender equality in the security and defense sectors: implementation of international legal standards into the legislation of Ukraine: dissertation ...d-ra filosofii za spets: 081 – Pravo. Kyiv, 235p.

Women in NATO (2024): official NATO websites. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_91091.htm.

Zhukovs'ka H.H., Levchenko K.B., Ostapenko O.O., Suslova O.I. (2020). *Genderna polityka v normatyvno-pravovykh dokumentakh*. Chastyna 1. Kyiv, 186p.

UDC 342.951

Chernyak Andriy Mykolayovych – Doctor in Law, Professor,
Rector of the National Academy of Security Service of Ukraine
Kyiv, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4958-783X>

Maliuha Lesya Yuriivna – Doctor in Law, Associate professor,
Associate professor Department of labor and social security law
Educational and Scientific Institute of Law
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0523-221X>
lesya_maluga@ukr.net

Administrative and legal principles of implementing the principle of gender equality in the Armed Forces of Ukraine: domestic realities and foreign experience

The article examines the administrative and legal aspects of implementing the principle of gender equality in the Armed Forces of Ukraine, taking into account foreign experience. It analyzes the legal framework of Ukraine that ensures equal rights and opportunities for women and men during military service, identifies the main stages of its formation, and the peculiarities of its development in the conditions of the Russian-Ukrainian war.

The historical evolution of women's integration into NATO countries' armed forces is considered, particularly the creation of institutional mechanisms to ensure gender equality in the North Atlantic Alliance. The experience of Scandinavian countries in ensuring gender equality in the military sphere is studied, with special attention paid to Norway's unique experience, where mandatory military service for women on equal terms with men has been introduced and specialized women's special forces units have been created. The administrative and legal mechanisms for ensuring gender equality in the armed forces of France and Germany, which demonstrate significant progress in this area, are analyzed.

Special attention is paid to studying the administrative and legal mechanisms for ensuring gender equality in the military sphere, in particular, the legal framework, institutional mechanisms, gender mainstreaming tools, and measures to form a gender-sensitive organizational culture in the armed forces of different countries.

The current state of implementation of international standards for ensuring gender equality in the Armed Forces of Ukraine is analyzed, in particular, UN Security Council Resolution 1325 «Women, Peace and Security» and NATO standards. The main problems and prospects for the development of administrative and legal support for gender equality in the Ukrainian army in the conditions of the Russian-Ukrainian war and Ukraine's Euro-Atlantic integration are identified.

Practical recommendations for improving the administrative and legal support for gender equality in the Armed Forces of Ukraine have been developed, taking into account foreign experience and national characteristics. Prospective directions for further research in the field of gender integration in the Armed Forces of Ukraine in conditions of war and post-war recovery are defined.

Keywords: *gender equality, Armed Forces of Ukraine, administrative and legal support, international experience, military service, women military personnel.*